

Pojdite delat na črpalko. Tam bo več Jezusa kot kjer koli.

Najbrž res, je rekel.

Adijo, brat.

O...

Grem, da ne zamudim. Puščava že odhaja, glejte.

Da, da... Vidim, morate...

Očistim se v pesku, potlej pa...

Oh...

Stopila sem nazaj v samoto in takoj začela kopel, ki je ne bo — vidim, čutim — nikoli konec.

DIREKTOR

Ljudska igra o slovenskih rečeh

Primož Kozak

Osebe:

PRIPOVEDOVALEC

LUDVIK RAZBORŠEK, direktor

MARIČKA RAZBORŠKOVA

TONE STRELE, logar

OBČIŃSKI TAJNIK

DELAVCI, SEKAČI, VAŠČANI

Dejanje se godi nekje v gozdnatem hribovju, v majhnem trgu, kjer je po vojni zrasel lesni kombinat s sodobno tovarno pohištva.

UVOD

(Pripovedovalec nastopi sam pred kamero.)

PRIPOVEDOVALEC: Zakaj vam pripovedujem o svojem znanцу Ludviku Razboršku, bi vam pravzaprav težko odgovoril. Nič ni, kar bi ga razlikovalo od drugih naših ljudi, — a morda je prav to razlog, da se ukvarjam z njim. Je pač eden izmed mojih znancev. Ne, ne mislim trditi, da je v kakršnemkoli smislu značilen in ima v svoji brezimnosti poteze, ki so skupne s kakšno določeno življenjsko skušnjo ali izvirajo iz določenega sloja. Lahko mi verjamete, nič podobno pretiranega nimam v misli. Sicer pa, govoriti dandanes pri nas o slojih in o tipih se mi zdi kar preveč abstraktno, saj smo vsi skupaj najbrž precej različna množica, ki le malo pozna sebe.

Ludvik Razboršek je moj znanec že neverjetno dolgo, še iz povojnih časov, ko smo govorili na mitingih in hodili z delovnimi brigadami v daljno Bosno gradit proge in ceste. Srečavala sva se bolj poredkoma — a le prav toliko, da sva si drug drugega zapomnila in se tudi zmeraj znova spomnila, da ne živiva predaleč narazen. In zmeraj, kadar sva se srečala, sva bila vesela drug drugega. Pogovorila sva se o raznih rečeh, sicer pa sva bila na moč prijateljska in dobrotno naklonjena, popolnoma varna drug pred drugim, saj sva bila vsak zase na dnu duše prepričana, da to, kar počne v življenju drugi, zanj ni dosegljivo in zato ostaja nepomembno.

(Preliv. Pripovedovalec in Ludvik Razboršek se srečata v ljubljanski kavarni.)

DIREKTOR: Kako je, stari!

PRIPOVEDOVALEC: O, glej no, stari, nisem te spoznal! Kako?

DIREKTOR: Zdelo se je, kakor bi hotel kar mimo.

PRIPOVEDOVALEC: Ni mi prišlo na misel, da bi utegnil biti ti. Sicer pa sam veš, človek je dandanes že po naravi zmešan.

DIREKTOR *(se veselo smeje)*: No, za pet minut sedi, za pet minut. — Sem se posadi, lahko pa tudi sem. Ja, tukaj sedim jaz, *(vzdiguje aktovko)* ti pa lahko sedeš semkaj. Tako, zmešan, to si dobro ugotovil, po naravi — ali pa te zmešanega naredijo.

(Preliv. Slika kaže oba znanca v pogovoru pri kavarniški mizi. Ton — pripovedovalčev glas.)

PRIPOVEDOVALEC: Pozabil sem povedati, da je bil Razboršek direktor, in to že kar precej let. Takoj po vojni je bil pri notranji upravi, so razmerno kmalu pa se je odločil, naredil izpite na univerzi in kmalu zatem je dobil v roke vodstvo nekega podjetja. To sem vedel o njem in pa, da se je pred kratkim nanovo poročil s prav mlado tehnično risarko, ki je bila, kot so mi rekli, brhka. In ni bila neumna. Živel pa

je Ludvik Razboršek na deželi in govorili so, da je paša v svojem okrožju — a to tiho šepetanje, ki vrag vedi kdaj in kako pride človeku na ušesa — to tiho šepetanje o paševanju naših, kot so jih pozneje imenovali, menažerjev, je bilo pravzaprav moji čudi nekako všeč. Pravzaprav všeč — če naj bom pošten, človeku je že prišlo v navado in srbi ga zavist. Zavidal sem mu, ker sem mu pripisoval več moči, kot je imam sam, hočem reči, več možnosti do samovolje, več denarja, ugodnosti, zaupanja oblasti, več posvečenosti v skrivnosti družbenega dogajanja, skratka, tisto obilje življenja, ki bi si ga tudi sam želel, a mogoče nisem imel poguma seči po njem. A spet, kot sem že rekel, bil mi je predaleč, njegov posel mi je bil preveč tuj, da bi se lahko primerjal z njim, zato mi je bil v bistvu simpatičen. Kadar je v prejšnjih letih zadržano kdaj med pogovorom nakazal kaj nejasnega o potovanjih v tujino, poslovnih zvezah in rentabilnosti, sem imel zmeraj nesebičen in spoštljiv vtis, da počne koristne in gospodarne reči, in če sva govorila o zmedi v naši upravi, nemogočih zakonih in nesolidnem poslovanju, sva se kar najpristrčneje strinjala. Odobral in spoštoval sem skrivnostno gospodarsko početje ljudi, kot je Razboršek, a najbrž tudi zato, ker gre tudi meni zadnja leta bolje.

Ob najinem srečanju — nedavno tega — je bil Ludvik bleščeč, bolj eleganten kot kdajkoli, ogorel, z diskretnim oblačkom dobre kolonjske vode za sabo, sama prijaznost in zdrave, odprte kritične misli o našem življenju, misli, kot si jih le more želeti človek demokratične čudi.

(Še ko pripovedovalec govori, vidimo, kako Razboršek pokliče natakarja, kako naroča, kako natakar prinese pijačo. Ko vzameta čaši v roke, preliv. — Sledimo njenemu dialogu.)

DIREKTOR: Na zdravje. Sicer pa vrag vedi, zakaj pijem te kemikalije! Reci, kako živiš? Ti si zdaj — kje pravzaprav zdaj delaš?

PRIPOVEDOVALEC: Jaz — no, kot zmeraj.

DIREKTOR: Da, kot zmeraj. Čakaj, bil si pri — bil si pri —

PRIPOVEDOVALEC: Pri tisku.

DIREKTOR: Tako. Seveda. Pri tisku. O, vi pri tisku, vi ga pa lomite! A povej, kaj počneš? Kaj?

PRIPOVEDOVALEC: Nesrečen sem, pomisli, kaj hujšega — kupujem avto. Že tedne so vsa moja, moje žene in mojih sinov edina literatura prospekti. Povem ti, trpljenje je kupovati avto.

DIREKTOR *(strokovno)*: Kaj si imel dozdam?

PRIPOVEDOVALEC: Folksvagen. Brež primere, ti pravim, v vseh pogledih voz — samo velikost: majhen je.

DIREKTOR: Kupi peugeota. Rečem ti — sploh pa je to voz!

PRIPOVEDOVALEC: Veš, potrebujem bolj športen avto, hočem reči, ne športen, ampak veliko se vozim v hribe in rad bi kakšno robustno reč — hočem reči — rad bi voz!

DIREKTOR: Vse ti bo opravil. Po kakšnih grapah sem jaz vozil z njim!
Vzemi! Je voz!

(Nekoliko molka.)

PRIPOVEDOVALEC: Sicer pa, koliko časa se vendar že nisva videla?

DIREKTOR: Zdaj sem tukaj.

PRIPOVEDOVALEC: Nisi več tam?

DIREKTOR: No — še tudi, še tudi. Zdaj sem tam in tukaj —

PRIPOVEDOVALEC: A? Tam in tukaj?

DIREKTOR: Človek prihaja v leta, sam veš, rad ima čas tudi zase. Poleg tega pa dohodki — danes je denar v eksportu.

PRIPOVEDOVALEC: Potem bi se lahko kdaj oglasil. Lahko bi se, denimo, celó kdaj zapila, včasih nama je šlo dobro od rok, a?

DIREKTOR: E, stari časi, da. Se spomniš, ko smo na tistem brucovanju —

PRIPOVEDOVALEC: Pa res, pa res, spominjam! Kaj je že bilo?

DIREKTOR: No, veš, ko smo tistega starega profesorja, kako se je že pisal —

PRIPOVEDOVALEC: Perne —

DIREKTOR: E, glavo imaš! Perne! Čakaj, — je bil zares Perne?

PRIPOVEDOVALEC: Da, da, da, zdaj sem se domislil! In potem smo, se spomniš —

DIREKTOR *(se smeje)*: Natakark!

(Pokaže z roko, češ, novo rundo.)

DIREKTOR: Ti pa si kar pri tisku?

PRIPOVEDOVALEC: Še kar gre. Kolikor danes sploh kaj gre.

DIREKTOR: To je pa tisto.

(Nekoliko molka.)

PRIPOVEDOVALEC: Lahko je vam pri eksportu.

DIREKTOR: Da je slabo, ne bi rekel, da je slabo. Svinjarij pa je enako veliko.

PRIPOVEDOVALEC: Ampak te se v resnici množijo kar brez mere!

DIREKTOR: Glavno je pa le, če je človek s svojim delom zadovoljen. Ne rečem, dve tretjini tega, kar počneš, sta zmeraj tlaka, a če ena tretjina stoji — je le vse, kar je.

PRIPOVEDOVALEC: Ti s svojim delom nisi zadovoljen?

DIREKTOR: Si ti?

PRIPOVEDOVALEC: Familija, stanovanje. Ne sprašuješ — delaš.

DIREKTOR: Vidiš, jaz pa počasi začenjam premišljevati o penzionu. Dvojna leta imam — še nekaj let —

PRIPOVEDOVALEC: Že kar?

DIREKTOR: Mogoče pa bom šel za nekaj let kam za mejo — ženska hoče. — Ne vem.

PRIPOVEDOVALEC: O, za mejo! Jaz bi tudi — za mejo!

DIREKTOR: Veš, kaj ti povem — človek tukaj ne more delati. Razumeš, jaz bi si želel, če ne bi šlo drugače, puščavo pred sabo, trnje in skale in osat, le da bi lahko prijel in od severa do juga preoral in naredil ravno planjavo! Tukaj pa, prekleto, je vse takó majhno in stisnjeno in zatohlo — ne dajo ti, da bi se razširil, zmeraj si za eno nogo priklenjen h kakšnemu kolu, h kakšnemu zanikrnemu, pritlikavemu količku, ki prav toliko štrli iz tal, da te lahko privežejo obenj! Natakari!

(Preliv. Ton njunega dialoga spet preneha, nato pripovedovalčev glas. Med njegovim pripovedovanjem vidimo, kako prijatelja izpijeta, se odpeljeta z avtomobilom, kosita na terasi restavracije zunaj mesta, nad reko.)

PRIPOVEDOVALEC: Čeprav nisem imel časa na pretek in mi pijača pred kosilom škoduje, — za nobeno delo nisem več tisti dan — so šnopčki, ki so se vrstili, pa tudi moja tiha skušnjava, da bi prav proti vsem obveznim okvirom svojega življenja uganil katero kar tako, na svojo pest, storili, da sva se z Ludvikom Razborškom najprej dobro podprla z aperitivi in se potem odpeljala na kosilo v znano restavracijo blizu Ljubljane. Ženi sploh nisem telefoniral, zadovoljen sem bil z mislijo, češ: naj čaka, jaz imam svoja pota. Jedla sva, lahko rečem, pač več kot dostojno in gostitelj je bil izvrstnega okusa in široke roke, potem pa sva obsedela, gledala reko in drug drugemu odpirala srce.

Najprej sem menda precej govoril jaz, a bolj takó, o življenju, potem pa mi je začel praviti o sebi on, in če se prav spominjam — spominjam pa se, ker sem mu v svoji revščini privoščil njegove težave — se je glasila njegova storija nekako v tem smislu:

(Preliv. Najprej Razborškova glava, ki pripoveduje, potem gozdnato hribovje nad trgov, kjer se dogaja zgodba. Direktorjev glas.)

DIREKTOR (glas): Zmeraj sami sebi žagamo vejo. Ameriko bi lahko naredili iz tistega kota, gozd nima konca, ti rečem sama strnjena hosta, denar ... težak ...

I

(Prostrana kotlasta dolina v kraškem gorovju. Kožuh gozdov, povsod — gozdovi. Ob robu doline je v gozd položena bela cesta, tiha in zatišna, kakor jasa, skrita očem. Nedaleč od ceste delajo sekači. Razporejeni so v pahljačo, vsak ima motorno žago v rokah in sloka drevesa se začudeno polagajo na zemljo. Možje s tesarskimi sekirami kljujejo v krošnje in za njimi ostajajo bela, raztelesena debela. Delo je naporno, možje molče režejo v mehki les, poseka postaja vse širša.)

Po cesti drsi komet prahu, in ko se privije do poseke, opazimo v njegovi konici droban avto. Vozač, ki zleze iz vozička, in plane med delavce, ima na rokavu svoje gozdarske uniforme nekakšne našitke, sicer pa je menda nekoliko pijan in hudo srdit.)

TONE: ... Kaj hudiča ... ne hudiča, ne, krščena madona hudiča ... (*Pri takih srditih izpadih puli delavcem sekire iz rok in jih vleče proč od dreves.*) Krucifiks hudiča! (*Opraviti si da z ljudmi tako intenzivno, da vsa skupina neha delati in si ga ogleduje s počasnim nerazumevanjem. Predenj stopi preddelavec, ki si je medtem nataknil srajco, in si prižiga cigareto.*)

PREDDELAVEC: Madona, Tone —

TONE: Spravi se mi v maloro, prekleti, spravi se mi — (*se zresni, trdno*)
Matajc, odpelji ljudi proč!

PREDDELAVEC: Meni je rečeno —

TONE: Kaj je? Kaj je tebi? Kaj!

PREDDELAVEC: Čakaj, Tone, ne moreš. Jaz imam papir. (*Pomoli mu žigosan list. Delavci ugašajo motorne žage in se zbirajo okrog obeh mož.*)

TONE (*vzame listek, ga skrbno prebira in ga vtakne v žep*): Prasice! Zdaj nimaš več papirja!

PREDDELAVEC: Ti si mi ga vzel —

TONE: Marš!

(*Predelavec zgane z rameni, stopi k svojemu suknjiču in bisagi, ki ležita na deblu zraven. Obrne se k delavcem.*)

PREDDELAVEC: Bomo šli.

TONE: Devetindvajseti oddelek. Debla imate označena.

PREDDELAVEC: Ampak jaz bom povedal. Jaz sem imel nalog — jaz bom povedal.

TONE (*znova zbesni*): Kaj si imel? Nalog? Sem ti ga jaz dal? Jaz ti ga nisem dal! Nisem! Prekleti hinavec, že dva dni se mi skrivaš! Vedel si, zakaj! Jaz odkazujem drevesa in noben bog nima zraven besede!

PREDDELAVEC (*brez poguma*): Ti že veš. Bom pa povedal.

TONE: Spravi se, mater ti nebeško! Vedel si! — Nikjer nismo sekali gozda na golo, ti pa si šel sekat prav sem noter — golosek! Hinavec! Na vseh sestankih je bilo določeno, jaz odkazujem drevje, ki ga imate podreti, ti pa si držal gobec in si šel sem!

PREDDELAVEC: Zmeni se ti z direktorjem!

TONE: Meni si imel povedati! Zakaj mi nisi javil, te vprašam! Daj no, povej tukaj pred ljudmi, koliko so ti dali, da si se mi skrili?

PREDDELAVEC: K vragu, jaz se ne bom šel s tabo — (*Delavcu.*) Žago, ugasni žago, pravim!

(*Gre med podrtimi debli in se v skoku požene čez nizko škarpo na cesto. Za njim odhajajo delavci.*)

TONE: Midva se bova še menila, zanesi se!

(*Delavci počasi odhajajo v strgani gruči po prazni, sončni cesti. Tone si ogleduje podrto drevje, potem zleze v svoj voziček in se odpelje nazaj proti dolini. Izmed smrek nad cesto stopi direktor Razboršek, ki je ves prizor opazoval in si prižge cigareto.*)

II

(Tonetov avtomobil obstane pred direkcijo gozdnega kombinata. Nova vila, nekoliko umaknjena iz trga, ima na sebi nekaj, kar spominja na graščinske pristave, a hkrati jo široka okna stanovanjskega dela delajo bolj moderno in mestno, kure na dvorišču, čebelnjak pod drevesi in mlado sadno drevje pred njo pa jo spet bolj približujejo vasi. Tone zleze iz voza in se napoti v krilo, kjer je ob desni strani vrat napis: Gozdno podjetje Hoja. In pod njim: Direkcija. Tone stopi v pisarno, gre mimo tajnice in brez trkanja odpre direktorjeva vrata.)

DIREKTOR: Tone?

TONE *(po krajšem molku)*: Jaz sem bil —

DIREKTOR: Ja?

TONE: — jaz sem bil v Medvedji dolini —

DIREKTOR: Sedi. Matajcu si zaplenil nalog za sekanje in nagnal si ljudi. Vem. — In kaj bi se rad zdaj zmenil?

TONE: Prav, vsaj ni, da bi se sprenevedala, Ludve. Nagnal sem jih.

DIREKTOR: Ampak nalog za sekanje sem dal jaz.

TONE: Ludve, zmenili smo se: jaz odkazujem, kaj se seka. Jaz vem, kaj se lahko seka! Ti pa si šel za mojim hrbtom podirat!

DIREKTOR: Mora nas že tlači, lesa ni! Sam veš, kakšen krvav pot potim, da bi si kaj izmislil. Občina je odobrila. Ti sam si odobrila!

TONE: Ne, Medvedje doline ne!

DIREKTOR: Medvedja dolina je star gozd. Medvedja dolina leži med hribi in je zaščiten gozd. Vetra ni, voda je, lahko naredimo golosek, pogozdimo ga in v nekaj letih imaš mlad gozd.

TONE: Ne! Če sem jaz tukaj, ne!

DIREKTOR *(jezen)*: Nesmisel!

TONE: Uren si kot hudič in povsod prideš, Ludve. Ampak če je treba uničiti ta gozd, ga bomo uničili — ne vem kdo — samo ti ga ne boš!

DIREKTOR: Govoril sem z inženirji, z logarji sem govoril, knjige sem bral. Lahko do golega, če je zaščiteno in če dež ne pere zemlje. Knjige pišejo!

TONE: Knez, preklete, knez sam je hodil v Medvedjo dolino merit debla, ki naj bi padla, bal se je ko hudič, da ne bi spodbil enega pod mero — ti pa, dajmo, vso hosto na tla. Ti si — pazi se, ti se s kruhom igraš!

DIREKTOR: Tone, izračunano imam, glej, prirastek —

TONE: Sama goljufija. Pa ti veš — je goljufija! Vi ste že veliko reči izračunali, samo, kdo neki je bil tisti, ki se je zmeraj zmotil?

DIREKTOR: Jaz bom sekal.

TONE: Voda, si rekel, je zgoraj in burje ni. Ampak okrog imajo kmetje gozdove, in če boš dolino dol vrgel, misliš, da bo hrib obstal? Vse bo šlo dol! Zemljo spere dež in burja, veš, kaj dela, že tako si zredčil gozd, da drevo ne varuje drevesa. Uničil boš!

DIREKTOR: No — končaj!

TONE: Ne boš dobil sekačev.

DIREKTOR: To je moja skrb.

TONE: Glej, da ti ne bodo zgoreli.

DIREKTOR: A? Zdaj si pa veliko rekel.

TONE: Če boš ti kmetom uničeval gozdove — misliš, da ti za lon ne bodo osmodili tvojega lesa?

DIREKTOR: Odkod imaš to — Tone, odkod?

TONE: O takih rečeh smo že slišali govoriti, spomni se. Enkrat ste že organizirali vojaške manevre v teh krajih, da ste, kot si rekel, opozorili na svojo navzočnost.

DIREKTOR: Drži jezik, ti si bil zraven!

TONE: Zato pa sem zdaj na drugi strani!

DIREKTOR (*hladno in kakor mimogrede*): V službi si pri podjetju.

TONE: Pri moji duši, Ludve, tebi se bo nekaj zgodilo! Medvedjo dolino bi sekal! Edini gozd, ki v teh hribih še nekaj velja. Goloseke hočeš! Špekulant! Gradiš si hišo, Matajcu si dal denar, da je šel sekati na svojo roko, s predsednikom občine hodita v Ljubljano lumpat — pusti, vemo, videli so vaju v baru! Vsi ste si takole (*pokaže z rokami, potem še dodaja*) kot cegli na strehi. Eden lepo čez drugega in vse gre gladko kot namazano. Najbrž vam ni slabo, kaj praviš, gozd pa guliš, da ga polovico ni ostalo. Sama podrast in revščina! Jaz sem v službi, ampak jaz imam mesečno plačo, nobenih daril kot moji kolegi pri lovstvu, ki delajo za Italijane — enega jelenčka dol, pa še enega bolj potihem za novo puško in za daljnogled. Poznam vas! Udari po gozdu, briga me, le da imam sam! Ampak povem ti, oče je živel od tega gozda in še tudi drugi bodo! Ti ga ne boš strl!

DIREKTOR: Ti si pijan!

TONE: Kaj bi se sprenevedala, saj vsi vedo, kaj si!

(*V sobo pride mlada ženska, okrog petindvajset let, Razborškova nova žena, ki je bila tehnična risarka v tovarni pohišiva.*)

DIREKTOR: Kaj imaš?

MARIČKA: Lahko potem. — Sicer pa, dali so mi spisek, kakšen les in kubaturo jim pripelji — sušilnica je prazna. — (*Se obrne.*) Kako je, Tone?

TONE: Kot drugi hočejo, Marička.

MARIČKA (*direktorju*): Pridi jest! (*Gre.*)

(*Molk. Direktor lista po papirjih, ki mu jih je prinesla žena.*)

DIREKTOR: Na, poglej si številke. In potem mi povej, kje naj vzamem les. Ne bom sekal Medvedje doline, če poveš.

TONE (*lista po papirjih*): Kam pa, hudiča, hočejo s toliko kubiki!

DIREKTOR: Menda veš, kaj delajo v fabriki, ne? Eksport nekaj odnese.

TONE: Ampak s toliko kubiki lesa!

DIREKTOR: Sam si bil zraven, ko smo računali, kakšna bo produkcija, bil si zraven, ko smo se zavezali za kontingent surovine.

TONE (*nekoliko malodušno*): Ampak za gozd si mislil, da ga v sto letih ne boš predrl. Zdaj pa z motorkami —

DIREKTOR: Jaz les potrebujem, Tone.

TONE: Seveda, hudiča, ko si vsa zadnja leta sekal ko Taljan!

DIREKTOR: Poslušaj, ko sem prišel v vašo dolino, ste bili siromaki, da ste bežali v Francijo in v Avstralijo za težake in še niste vedeli, kam bi šli beračit. Fabriko sem postavil, ceste sem naredil v gozd, stanovanjske bloke sem vam postavil, — asfalt imate do mesta in gozdarske kočice v hribu, tri ure daleč okrog trga imajo ljudje zaslužek v tovarni, mopede imate in v nedeljo hodite z babami pit v hotel! Zraven pa je fabrika trdna, da je ne bo nobena reforma nesla. Rekel si mi, da kradem — prav, vzem, nisi mislil. Gre za to, da ste vpili, kaj bi radi, in naj me hudič vzame, če niste dobili. Več, kot ste hoteli, ker še vedeli niste, kaj hočete! Jaz da se igram s kruhom? Vi se igrate s kruhom, žleht ste postali ko sto hudičev, ker vam je kruha preveč.

TONE (*na umiku*): Kar je resnica, je resnica. Tukaj ne gre, da bi ti jemal ime.

DIREKTOR: Vidiš, tak si. — Hotel bi vse, lesa pa nočeš dati!

TONE: Ampak ti gozda ne poznaš! Ti ne veš, kaj bo, če boš sekal na golo! Ti gozda ne poznaš!

DIREKTOR: Pa če inženirji pravijo —

TONE: Ne vedo! Že zdaj gre hoja nazaj in javor, vidiš, po nekaj debel v oddelku.

DIREKTOR: Naj tovarna ljudi odpusti?

TONE: Naj kupijo les v Bosni!

DIREKTOR (*utrujen*): Tvojih gospodarskih idej, Tone, imam pa zdaj do grla! Midva sva zmenjena.

TONE: Boš sekal?

DIREKTOR: Storil bom, kot mislim! (*Vstane.*)

TONE: Ne, pri moji duši. Ne, Ludve! Če imaš ti v Ljubljani ljudi, jaz jih imam še tudi nekaj. Ne dotakni se gozda, ne dotakni se, ker jo boš skupil, da te bo za zmeraj roka skelela!

III

(*Dopoldanska vročina. Direktor stoji na dvorišču pred pisarno in se pogovarja z dvema mlajšima gozdnima tehnikom. Za hišo grmijo po cesti težki kamioni, naloženi z deskami, ki jih vozijo z žage v tovarno. Na dvorišče pripelje avtomobil, iz njega v nervozni naglici stopi Marička. Skoraj steče proti direktorju. Direktor pokima tehnikom in stopi proti ženi.*)

MARIČKA: Ludve — pojdi noter, no, pojdi noter! (*Gresta v pisarno, Marička je z živci na koncu. Šele v pisarni potegne iz torbice časopis in ga izroči direktorju. Kaže članek, ki je naslovljen z mastnimi črkami: »Zakaj zapravljamo doto svojih vnukov?« In podnaslov: »Kdo bo*

ustavil brezvestno uničevanje našega gozdnega bogastva?») Kaj boš storil?

DIREKTOR: »Zakaj zapravljamo doto svojih vnukov?« Aha. »Kdo bo ustavil brezvestno uničevanje našega gozdnega bogastva?« Tonetovo roko, se mi zdi, vidim.

MARIČKA: Zdaj imaš! Ves čas sem ti govorila! Samo razdajaš se, drugi pa izkoriščajo! Naj gasijo zdaj to svojo barako. Ludve, slišiš, kaj pravim, Ludve! Ne mešaj se zraven.

DIREKTOR: Da!

MARIČKA: Pol življenja se že žreš z njimi in karkoli storiš, nič ne velja. Ludve, sploh veš, kako te v tem kraju ne marajo?

DIREKTOR: Vem. Pri nas je od nekdaj tako. Ampak —

MARIČKA: Ne veš! Jaz ne razumem, da se ti ljubi. Ludve, zdaj je priložnost, zdaj lahko greva.

DIREKTOR: Greva?

MARIČKA: V mesto!

DIREKTOR: Čakaj no —

MARIČKA: Ne! Jaz imam dosti teh rovt!

DIREKTOR (*začuden*): Pa kaj še hočeš? Bajto ti postavljam, kot si jo želeli moreš, avto imaš, kar hočeš, je tvoje.

MARIČKA: Ja, imam. Pa kaj naj počnem s tem? Drugi hodijo za mejo, v Dolomite smučat in v Španijo, svoje družčine imajo, nekaj počnejo, — kaj imam pa jaz? Ves dan sedim za mizo, in ko pridem iz hiše, je zmeraj isti hrib pred mano in isti petelin kriči za prvim ovinkom. Ludve, zdaj imaš priložnost, lahko rečeš, da ti onemogočajo delo, lahko greva.

DIREKTOR: Pa kam naj greva?

MARIČKA: V mesto vendar, tvoje ime je danes znano, kjerkoli hočeš, boš dobil delo.

DIREKTOR: Delo imam tukaj.

MARIČKA: Jaz nimam ničesar!

DIREKTOR: Hudič, jaz ne vem, kaj je z vami, ženskami. Še vsaka, ki sem bil z njo, je hotela nekaj drugega, kot je imela! Kakor da bi bilo prav nezadovoljstvo z vsem vaša narava. Je res, da vas samo sitnost goni po svetu?

MARIČKA (*po premisleku*): Vprašaj se, kaj daš človeku.

DIREKTOR: Ampak vraga, če želiš, pelji se v Dolomite smučat ali v Španijo, zaradi mene, nikoli ti nisem branil!

MARIČKA: Saj ne govorim o tem! Ludve, jaz sem mestni otrok, zdaj sedim tukaj že tri leta in meni je dolgčas! Prenašam to tvojo družčino, te trebušaste občinske veljake in njihove ženske in moram hoditi z njimi kvartat po lovskih kočah, kjer se napijajo in kvantajo. Rada pa bi živela v Ljubljani, rada bi šla kam ven — Ludve, če bi le hotel, takoj bi dobil mesto trgovskega zastopnika, kjerkoli bi hotel!

DIREKTOR: Jaz imam tukaj dober biznis —

MARIČKA: Ti si seveda vsak mesec v Milanu ali v Nemčiji, pomisli no, jaz pa sem sama! — In če pride otrok, ga boš tukaj pustil rasti?

DIREKTOR: Pusti, pusti, o tem imava še deset let čas premišljevat.

MARIČKA (*pomalem histerična*): Ne rečem, ko bi ne bilo denarja in bi ne mogla! Ne rečem, ko bi bila privezana na uradniško plačo in bi morala živeti iz meseca v mesec! Ampak ko imava! Ko imava vsega več, kot je treba! Imaš, pa nič ne počneš. Imaš, pa je vse, kot bi imel življenje spravljeno v konzervi, to pa v hladilniku. To — to ni prav, ni naravno! Jaz — mislila sem drugače, ko sva se vzela — zdaj pa — jaz bom šla odtod! Če ne boš šel z mano, bom šla sama odtod!

DIREKTOR: Misli si, da nič nimaš.

MARIČKA: Ne bodi ciničen! Ko bi ne imela, bi poniknila pač tja, kjer je moja gladina, in bi imela svoje zanimivo življenje. Kaj res ne razumeš! Zdaj pa sem s tabo, in čeprav nisem ne zapravljiva ženska ne na dedce vržena ne kakšna ničemerna trapa, je vendar pravi obup vedeti, da imaš svojih pet minut, pa si jih zaprl v predal! To je bolno!

DIREKTOR: Glej no, kakšen govor! Kdaj, hudiča, pa si vse to takó natančno izšpintizirala?

MARIČKA: Oh, no!

DIREKTOR: Pa misliš, da bi bilo v Ljubljani bolje? Misliš, da ti ljubljanski veljaki niso podobni tem tukaj? Daj no mir, krdelo kmečkih prebriancev, ki so se dokopali kvišku, v resnici pa so ti tukaj prave ovce v primeri s tistimi!

MARIČKA: Lahko bi šla za mejo!

DIREKTOR: Nak, za to sem prestar. Nič me ne gane odtod, tudi ti ne, dekle, tudi ti.

IV

(*Na vratih tiho trkanje, v pisarno pride Tone. Nekoliko okajen, kot ponavadi, zraven pa izzivalno zmagoslaven. Marička kmalu po njegovem prihodu odide.*)

TONE: Mogoče smem?

DIREKTOR: — Čakal sem te.

MARIČKA: Tone, toda tega ti ni bilo treba storiti, ne bi si smel dovoliti!

TONE (nekoliko v zadregi): Kot se pač vzame, dekle.

MARIČKA: Glej, kako se boš izmotal iz zmede, ki si jo zakuhal! Samo glej!

TONE (*se obrača bolj proti direktorju*): To vidva le meni pustita.

DIREKTOR: Dobro! (*Marička gre.*) Kaj bi hotel?

TONE: Si prebral? (*Direktor vzdigne časopis z mize in mu ga pokaže.*) Boš še podiral Medvedjo dolino?

DIREKTOR: Vse kaže, za zdaj ne. Zato pa boste ti in veliko drugih v trgu živeli s pol plače. O tem se boš pa ti z njimi zmenil.

TONE (*presliši*): Pa to še ni vse, kar tukaj piše, veš. Bil sem pri Gorjancu, pošten fant, nič se ne gre gospoda, Gorjanc, s sabo me je vzel na kosilo — rekel je, da bo v skupščini zastavil vprašanje. Pa to še ni vse, kar sem storil. Pri Tonaču sem bil, ki je zdaj na univerzi velika glava, — poslal bo komisijo. Kaj praviš?

DIREKTOR: Veliko si opravil.

TONE: In še marsikaj lahko, samo da bi ustavil takegale podivjanega starega žrebca, kot si ti. Sram te je lahko.

DIREKTOR: Tone, ampak če vse skupaj dobro premisliva, nobene pravice nisi imel početi take reči.

TONE: Jaz sem bil poslanec! Ljubi moj, jaz imam pravico reči ne, če je ne. Kar ste vi počeli zadnjih dvajset let v gozdu, to je mesarija, Ludve. Lahko zveš, jaz sem veliko rešil, in če zdaj hodim po oddelkih, kjer sem obvaroval, da je vsaj gozd obstal, in vidim, kako je že vse, kar ste hoteli poničiti, skrito v mladem drevju — to je, gozd je močan, spet bi lahko partizanal, ti povem.

DIREKTOR: Dolgo si že pri nas, Tone, da ti še enkrat lahko dam priliko.

TONE: Nič ne potrebujem.

DIREKTOR: Priliko. Ti si naš uslužbenec in prva dolžnost ti je, da v podjetju razčistiš probleme. Ti jih nisi. Zdaj lahko to popraviš in poveš tistim v Ljubljani, da bomo uredili med sabo. Nič ti ne bom storil, pustil te bom pri miru. Premisli.

TONE: A, si se zbal!

DIREKTOR: Sicer pa te bom dal v disciplinsko preiskavo. Leta za penzion pa že tudi imaš, kaj? Veš, pokojnino lahko disciplinska kazen močno oskube.

TONE (*trešči s pestjo po mizi*): Prasica!

DIREKTOR: Držali smo te, ker si bil pač strokovnjak in star borec, ampak danes je dosti mladih, ki so šolani, veš. Imel boš več časa letati na okrog, a?

TONE: Ne smeš!

DIREKTOR: Probamo lahko. (*Vstane.*) Še kaj?

TONE (*porazen*): Ludve! Poglej no, ne moreš s človekom —

DIREKTOR: Zakaj jaz? Sam odloči.

TONE (*dolgo z zaničevanjem, srdom, posmehom in hkrati s strahom gleda direktorja*): Če je že kdo videl tako mizerijo — (*Gre.*)

DIREKTOR (*dvigne telefon*): Naj pride pomočnik! (*Pomočnik vstopi.*) Poslušajte, inženir, brali ste, kajne?

INŽENIR: Precej se bere.

DIREKTOR: Dajte, organizirajte mi sestanek v tovarni. Najbolje takoj po šihthu, rad bi imel delavce skupaj. Če nam je ta nesrečni človek res nakopal kakšno komisijo iz mesta na vrat, je dobro, če ljudje vedo, pri čem so. (*Inženir gre.*)

V

(Pred tovarno v trgu. Delavci odhajajo iz glavne hale, kjer je bil sestanek. Ven pride tudi direktor Razboršek, ki ga spremlja direktor tovarne. Razboršek se odpelje. Skozi okno tajnikove pisarne na občini opazuje njegov odhod Tone. Obrne se nazaj v sobo. Tone, tajnik.)

TONE: Glej ga, v tovarno je letel. Bega, kakor bi lisici podkuril pred luknjo.

TAJNIK: Sestanek so imeli.

TONE: Brez mene!

TAJNIK: Ne, rekel sem že, Tone, občina nima nobenih namenov vtikati se v vaše reči. Tudi nima nobenih dolžnosti.

TONE: Hudiča, pa si bral v časopisih? Si bral tole? *(Potegne iz žepa časopis in kaže tajniku članek, ki mu je tako uspel.)* Si bral? Pišejo. Zakaj uničujemo vnukom doto.

TAJNIK: Poslušaj, Tone, to je stvar tovarne, skličite upravni odbor, zmenite se. Mi lahko pošljemo človeka. Ne moremo pa usekati po Ludviku z jasnega neba.

TONE: — Ja pa kdaj — ja pa kako je to prišlo? Kako je vse to prišlo, to mi povej. Pa saj smo vseskozi živeli, kot smo od nekdaj znali in je pamet kazala. Zdaj pa — vse je nekam šlo — kam gre. Kar ni več! Kako, hudiča, je zdaj vseeno, kaj bo z gozdom? Pa saj smo ves čas vedeli, zdaj pa, kot bi nič ne vedeli.

TAJNIK: Dobro, Tone, kaj je tebi s tem gozdom? Konec koncev Ludve dela, kar mora.

TONE: Ne spominjaj me te gnide nemarne!

TAJNIK: V redu, vendar —

TONE: Nikar se ne delaj, kakor bi ne vedel. Sam si tukaj doma! Kaj bi tvoj oče rekel, ko bi te slišal. To je bilo zmeraj naše, zdaj pa od vsepovsod letajo drugi sem noter. Pa inženirji, pa tehniki, pa tovarna, pa Ljubljana. Kaj smo pa mi? Kaj smo mi, te vprašam! Srce, vidiš, mene srce boli, ko gledam, kako vsa ta zalega gozda še pogleda ne, ampak vse nekaj na papirju črte dela — les pa gre, les gre, slišiš. Včasih je vsak kmet lahko zaslužil, če je šel za sekača, zdaj pa same motorke. Včasih sem vzel dvajset sekačev gor v barako in smo podirali, da se še videlo ni, kje je ostal štor, zdaj pa ti trije v dveh dneh z motorkami predrejo cel oddelek. Pred vojno je knez povabil logarja k sebi, v graščino, in ga je vprašal, kaj sme, danes pa hajd, na papir, tukaj so kubiki, išči. In če podre še Medvedjo dolino do nagega, je šlo vse, kar imamo!

TAJNIK: Včasih tudi ni bilo fabrike, Tone.

TONE: Saj. Menda je tudi ni bilo treba. Samo ljudje se kvarijo.

TAJNIK: Jezus, si trmast.

TONE: Jaz trmast? Vprašaj se, kaj bi bilo, ko bi ne bil! Kaj bi bilo z vami med vojno?

TAJNIK: Kdo govori o vojni!

TONE: O, jaz govorim, ti — vem — bi rad pozabil. Mi smo se tukaj borili za svobodo, ne pa za tole!

TAJNIK: Tone, glej, kaj govoriš! Ti nisi izmed tistih, ki bi smel razmetavati besede! — Če sva že pri tem, naj ti povem, mislil sem te že poklicati. Koga je danes največ slišati v dolini, kdo največ benti in kritizira, kdo pregrizne vsako reč, ki jo ukrenemo? Ti! Ljudje že začenjajo govoriti, da si nasproten. Tone, bil si v partizanih, bil si poslanec, vseskozi smo ti zaupali, zdaj pa, kakor bi imel čisto drug obraz. Je to dostojno človeka tvoje vrste?

TONE (*dolg molk*): Kaj se vse ne reče v oštariji, če imaš podlago. Kaj pa sploh poslušaj, kar ti vsaka baba prinese na ušesa, to so sami reakcionarji. — (*Trešči s pestjo po mizi.*) Krščenduš, pa kaj ne vidiš, da gre vse k hudiču!

TAJNIK: Razen da še nikoli prej sanjal nisi o avtomobilu, zdaj ga pa imaš. Ne, Tone, jaz se ne bom pogovarjal s tabo — opozoril sem te in pričakujem, da boš discipliniran. Kar pa se gozda tiče, ti si član upravnega odbora, zmeni se doma. Tebe v podjetju spoštujejo, vedo, strokovnjak si, najlaže boš opravil. Občina pa se ne bo mešala v vaše reči. Minil je čas, ko smo komandirali.

TONE: Čakaj ti, hudiča! Se bom jaz zmenil s kmeti! Ne reci potem, da sem jaz kriv, če bo tebe glava bolela, ne reci! (*Besen odide.*)

VI

(*Tone mračen prihaja iz občine in se bliža svojemu avtomobilu. Blizu stoji možakar s cigareto v ustih in ga z zanimanjem ogleduje.*)

MOŽAKAR: A, Tone, glej no, res si bil na občini!

TONE (*Ne odgovori, odklepa vrata avtomobila.*)

MOŽAKAR: Šel je glas, Tone je na občini, pa sem rekel, mogoče je res, in sem pogledal.

TONE: Spat pojdi, Tavzelj, spat, če ne pri frakeljnu ne boš šihta zdržal.

MOŽAKAR: Kam se pa pelješ?

TONE (*si prižiga cigareto*): Kaj bi rad, Tavzelj?

MOŽAKAR: Jaz nič več, jaz imam penzion. Tak penzion, kot jih vi daje, — sam boš videl. —

TONE: Kaj! Kaj bom videl!

MOŽAKAR: Ampak meni verjemi, še zmeraj je bolje biti penzioniran človek, kot pa če se stegneš.

TONE: Kdo ti je rekel o penzionu! Kdo?

MOŽAKAR: Jaz pravim za avto — kaj, koliko se jih danes ponesreči —

TONE: Marnja pijana. (*Se odpravlja, da bi sedel v voz.*)

MOŽAKAR: Saj. Danes so imeli sestanek v tovarni. Rekli so, Tone je šel v mesto, ker noče dati lesa. Huda služba.

TONE (*mahoma uvidi, da je bolje, če se nekoliko pomeni z možem*): Kvasač!

MOŽAKAR: Saj. (*Ga prebrisano gleda.*) Sestanek so imeli.

TONE: Tavzelj, kaj je?

MOŽAKAR: Zakaj? Kaj naj bo? — (*Gre počasi okoli avtomobila in si ga ogleduje.*) Tako revna kolesca.

TONE: Kolesa?

MOŽAKAR: Pa kaj so to — gume? Sestanek je bil od hudiča —

TONE: Gume?

MOŽAKAR: No ja, pridi kaj naokrog. (*Možakar se zgubi med hišami.*)

(*Tone gre okrog avtomobila, pregleduje kolesa, brca v gume. Tedaj nekaj opazi, poklekne in raziskuje. Pod prsti se mu material vda, na obeh sprednjih gumah zagleda globoke in dolge zareze. Nekdo je gume narezal.*)

TONE: Preklete kurbe! (*Tone besen vstane, v svoji kmečki ihiti bi skoraj pograbil prvi kol, ki ga vidi ob cesti. Potem se premisli, odhiti.*)

VII

(*V direktorjevi pisarni, direktor Razboršek in tajnik podjetja.*)

INŽENIR: Kdo bo delal resolucijo?

DIREKTOR: Naj jo naredi tovarna. Mi bomo sopodpisniki. Recite jim, naj jutri pošljejo v Ljubljano časopisom. Mi damo lahko na resolucijo pripis gozdne direkcije. Porečemo, da je bila Tonetova intervencija dejanje neodgovornega posameznika, ki je pač ravnal iz zasebnih pobud in kot žrtev lokalnih razprtij.

INŽENIR: Koristno bi bilo, ko bi jih razsvetlilo.

DIREKTOR: Mirno kri, občina mora stati za nami, njen žep je prazen. Veste kaj, dajte mi no še Tonetovo mapo, tole stvar bom jaz uredil. Moža imam sicer čisto rad, a če se ga ne bomo rešili zdaj, lahko zmeraj čakamo nove nesreče.

VIII

(*Tone z velikimi koraki, ne da bi trkal, plane v direktorjevo pisarno. Obstoji na pragu, vrata za njim so na stežaj odprta. Nekaj napetih trenutkov tišine. Tone si ogleduje direktorja in njegovega pomočnika, potem s treskom zaloputne vrata.*)

TONE: Prekleta mizerija!

DIREKTOR: Pogovor imam, inženir. (*Pomočnik vzame papirje z mize in odide iz pisarne.*)

TONE: Si začuden, ker sem še živ, kaj? (*Ne more zadrževati besa, skoči proti direktorju in ga neusmiljeno useka s svojo gozdarsko šako. Ko*

se direktor poskuša braniti, ga pretepe kot mačka in ga vrže v kot. Udarci so surovi in boleči. Direktor nekaj časa sope in skuša priti do sape, potem pa z obrazom, krčevitim od strahu in sovraštva, plane k mizi in potegne iz predala pištolo. Napol iz uma skoraj strelja, vendar ga groza, ki počasi raste in se širi v Tonetovih očeh, strezni. Položi pištolo na mizo in sede.)

TONE (*prestrašen do kosti, a si prestižno daje korajžo*): Ti si en drek vreden. Ne igray se, tista igrača počil!

DIREKTOR (*naslonjen z glavo na roke*): Pojdi ven.

TONE: Ti si en drek vreden! Slišiš, če boš še kdaj poslal koga meni rezat gume (*se znova zjezi*) — pri moji duši, da te zabijem v zemljo!

DIREKTOR: Pojdi ven!

TONE: Ubijati človeka zato, ker ima čast in vest! To samo ti znaš! Si že delal, pa misliš, da ti bo kar naprej teklo. Jok, tovariš, vam so, hvala bogu, prestrigli nit! Sram te bođi, za hrbtom ubijati človeka.

DIREKTOR: Zakaj ubijati?

TONE: Kaj boš lagal!

DIREKTOR: Kdo je koga ubijal, kdo!

TONE: Ne boš rekel, da mi ti nisi dal narezati gum na avtu! Veš, kaj si računal? Da bom zletel, si računal, čez škarpo, lump nemarni, ves teden bi bil lahko ležal, nihče me ne bi našel.

DIREKTOR: Jaz nisem!

TONE: Bi me prišel ti pobirat, kajne, bi prišel?

DIREKTOR: Pa kako moreš hudiča tako sveto trditi!

TONE: Ker te poznam! Si že delal, pa še delaš!

DIREKTOR: Prav. Poiskal bom človeka, ki ti je narezal gume, lahko se sam zмениš z njim.

TONE (*čuti direktorjev umik, zdaj ga z veseljem pritiska ob zid*): A, tudi to bi naredil? Vem, ljudje so mi pravili, kaj vse si po vojni počel v zaporih.

DIREKTOR: Pusti, Tone, pusti reči, ki jih ne poznaš.

TONE: O seveda, prišel si sem dol, kjer so imeli ljudje iz partizanov dober spomin nate in si verjel, tisto v Ljubljani se bo pozabilo, kot bi nikoli ne bilo. Jaz pa ti povem, vsi vemo, kaj je s tabo in kdo si ti.

DIREKTOR (*se umiri*): Prav. In kaj? Vsi vemo vse o vseh, — ampak zato nam ni nič laže.

TONE: Vsi vse vemo, tako, vsi vse. Sveta beseda. —

DIREKTOR: Kaj je s tabo, Tone? Že nekaj let te gledam, vse hujsi si. Režiš v ljudi, hudobijo zganjaš, pretepaš se in pijan si zmeraj —

TONE (*utrujen. Mahoma popusti.*): Star sem!

DIREKTOR: Ne, kaj je v resnici, bila sva skupaj, lahko govoriš.

TONE: Z nobenim skupaj! Vsi same barabe in izkoriščevalci in kurbirji in tatovi — sama banda — pri moji duši, če bi jaz to o pravem času vedel, — bi petinštiridesetega ne bilo vojske konec!

DIREKTOR: In zdaj misliš, da smo vse lagali.

TONE: Mi nismo lagali — vprašaj pa tiste fizuline, ki profitirajo!

DIREKTOR: Dobro, Tone, bil si moj komandir v partizanih. Sem jaz lagal?

TONE: Kaj boš ti! Pobič, to si bil, hlačice so ti manjkale. Hlačice, Otrok!

Kaj je bilo tebi treba hoditi, samo težave sem imel. Težave! —

DIREKTOR: Sem lagal?

TONE: Kaj smo pa govorili kmetom, a? Nemce bomo imeli po vojni za tehnike, se spomniš, smo govorili na mitingih po vaseh, zidali nam bodo in Italijane, ki so siromački, bomo uvažali za delovno silo, — in bomo glavni! In davkov ne bo več in vsi bodo vse imeli. A, Italijane uvažali? Naj bo prekleto! Vse pa bo naše in — bo naše!

DIREKTOR: Zato pač še ni rečeno, da smo lagali!

TONE: O, so že morali biti taki, ki so vedeli! Jaz že vem, da vse prihaja od nepoštenja! Potem pa — kmetu živino iz štale, pa oddaje, pa davki, pa če ni šel sin v tovarno, v zapor, pa nacionalizacija, pa gozd državi, pa zadruga, kjer si za vola dobil robec, pa vife na drugi strani, vsak te je lahko spravil v arest, pa kdor ni ubogal, marš, prekleti! Jaz vse razumem! Jaz sem se boril (*naslednje besede izgovori nerodno, naučeno*) za narodnoosvobodilno svobodo naroda! Ljudje bodo poštenjaki, sem govoril, in knezov gozd bo naš in še nikoli ni bilo take svobode, sem govoril, kar boš naredil, ti bodo ljudje hvalo peli, če boš kosil, ali živino redil!

DIREKTOR: Tone —

TONE: Kaj bi, pusti. Ti si zdaj gospod, meni pa režejo gume. Pa imam svoja štiri leta v gozdu, zdaj sem pa zadnji pes v dolini!

DIREKTOR: Tone — mogoče smo se zmotili.

TONE: Še slabše! Če ste se pa zmotili, ste vsi skupaj izdajalci! Prekleto, ne govori no tako zanikrno — zmotili!

DIREKTOR: Isto sem videl po vojni, kot ti, zato sem šel in naredil to fabriko!

TONE: Boš hudiča! Za svojega so te vzeli v teh krajih, glavo so ti reševali med vojno, ko si bil ranjen, se spomniš, kot konji so te nosili sekači! Ti pa si prišel in jim podiraš gozd!

DIREKTOR: Ampak to je brezupno!

TONE: Kaj, misliš, da ti ne vidim v glavo? Samo premišljaš, zdajle že ves čas, kako bi mi povrnil, ker sem te mahnil! Ej, nismo mi tako slabotnih možganov, da bi te ne spregledali!

DIREKTOR: Ja! Bom! Zdaj ko si rekel, te bom spravil v penzion! Sit sem vas, do grla in do temena sem vas sit, izsiljevalci zanikrni! Kaj mi mahaš s svojimi štirimi leti nad glavo, kaj mi mahaš! Koga sem izdal? Kaj sem izdal! Nobeden se že ne zna pogovarjati o čem drugem, kot da sedi na svojem kupu gnoja in razlaga, kdo ga je vse izdal! Spravite se mi spod nog! Če zidam fabriko, sem izdal kmeta, če ne zidam, sem izdal delavca, če sekam les, sem izdal domovino, če ne sekam, sem izdal državo, — prekleti izsiljevalci! A zapomni si: zame ste vi vsi po vrsti mačji kašelj, danes nimam palice v rokah, danes imam fabriko!

Reci, kaj pa v resnici si ti! Živiš z dobro plačo, delavce preganjaš in pijan si, kadar te vidim! Poglej se no, grd si ko kuga in vso dolino si že zamoril s svojimi štirimi leti!

TONE: Ja! Grd sem! Ampak zmotil se jaz nisem! Jaz sem vedel, kaj je moje in sem zato nosil puško. Hudiča, pa ti povem, bo spet treba prijeti za puško, ti povem! Praviš, grd sem. Napijem se. Se napijem in krvave oči imam, da otroci bežijo, ampak sakramensko bom ugriznil, če boš ti hotel poničiti moj kraj.

DIREKTOR (*vstane*): Pisarno bom zaklenil.

TONE (*prepadeno, topo in resnično presenečen gleda*): A? Ven me mečeš? To je toliko moje, kot tvoje! Knez pa ti še nisi! Pojdi ti ven, če nisem dober zate! (*Direktor se ne zmeni zanj, pač pa stopi k mizi in mirno položi pištolo v predal ter ga zaklene. Tone sledi njegovemu gibu, nato pa, kot da je šele zdaj razumel realno razmerje med njima, globoko vzdihne. Nenadoma je star, žalosten in negotov. Nerodno se spravi iz sobe.*)

IX

(*V pisarno pride razburjena Marička.*)

MARIČKA: Jaz bom poklicala milico!

DIREKTOR: Ne nori.

MARIČKA: Ta tip bi te lahko polomil! Kliči milico!

DIREKTOR: Daj no, pusti človeka. Sama vidiš, na tej svoji partizansčini sedi, zagrenjen je z vseh koncev in krajev in zmatran ko pes — jaz ga ne bom preganjal na starost. —

MARIČKA: Zmeraj se jih na koncu zbojiš, kolikor bolj je kdo surov s tabo, toliko bolj lezeš nazaj.

DIREKTOR: No, punca, daj, umiri se.

MARIČKA: Kaj misliš, da boš obdržal avtoriteto, če te bodo tvoji uradniki hodili v pisarno pretepat? Ludve, zdaj moraš biti energičen.

DIREKTOR (*si z robcem izpira prasko na obrazu*): Ti si neumna.

MARIČKA: Pa kaj, misliš, da ne bo razglasil po vsem trgu, kaj je danes storil s tabo? Če nočeš ti, bom jaz klicala milico —

DIREKTOR: Ne bo razglasil, vem.

MARIČKA: Potem pa, Ludve, grozno slabo poznaš svoje ljudi. Če jih ne boš trdo prijel in jim ne boš vsak dan kazal, kako se jih bojiš —

DIREKTOR (*direktorju mahoma kri udari v obraz, skoči izza mize in z bolečim, precej grobim prijemom ohromi ženo. Marička ne more niti zakričati, samo jeclja in ihti*): Vidiš, ljubica, znam prijeti, a? Vidiš, prepričaj se, daj, probaj, imam trdo roko? Imam? Zadosti trdo? (*Ob vsakem vprašanju še nekoliko poostri prijem, Marička dvakrat zakriči od bolečine.*) Samo jaz tega nočem! (*Spusti Maričko.*)

MARIČKA (*se z naporom zravna*): Kreten! (*Mahoma plane vanj, direktor pa jo med smehom z lahkoto potisne v fotelj. Marička od jeze in bolečine zajoka.*)

DIREKTOR: Če ne boš pridna, te bom zaprl v omaro in tam boš ostala celo uro. To znam!

MARIČKA: Ti si surov norec!

DIREKTOR: Pardon, bodi pravična. Jaz sem ti pokazal, kakšen naj bi bil po tvojem.

MARIČKA: Zdaj vsaj vem, kaj je mislil Tone, ko je govoril, kako si bil policaj!

DIREKTOR: O! Kaj ne poveš. (*Molk.*)

MARIČKA (*nekoliko retirira*): Ne znaš se pogovarjati po človeško. (*Hoče oditi.*)

DIREKTOR: Poslušaj, punca, nekaj se zmeniva! — Da? — Jaz sem bil pri policiji, nimam pa k temu nič dodati. Nisem šel iz aktivne službe, ker bi se skesal, ampak ker sem videl, da je pot zaprta. In vedel sem, kaj to pomeni, ker sem poznal ljudi, ki so prepozno spoznali, da ne gre naprej, ko so že investirali celega sebe, v veri, da je tod najbližje v komunizem. Nasilje? Zapori? Pravi zid je bil zgrajen iz idej, in kdor je ostal zunaj te stavbe, se je znašel za zapahi. Bil je čas, ljuba moja, ko je bila to sveta služba. No, zgodilo se je in svetišče se je podrlo, jaz pa sem videl vse več takih, ki so crkavali pod njegovimi ruševinami. Ne boš verjela, imel sem prijatelja, ni je bilo reči, ki je ne bi storil, in ne krvi, ki je ne bi prelil. Hodil sem k njemu, ko je umiral, kar ljudje počnejo v mirnem času ponavadi v postelji. Njega pa sem zmeraj našel v kotu sobe, na vseh štirih in eno nogo je držal v zraku, kakor pes pri kandelabru — imel je cirozo in je tako počel zaradi bolečin. Zapil se je, ker je dognal, da si je naložil več, kot lahko pred sabo utemelji — in on me je odgnal na univerzo. Nič nisi, mi je rekel, in še manj boš, svet gre drugače kot ideja in oplel si, če boš tam, kjer je med njima križišče. Imel je prav, na univerzi je bil moj profesor eden mojih arestantov in kaj sem jaz znal, kaj pa on! Za zmeraj sem zvedel: nobene filozofije več. Zame je res samo še matematika. Imam svoje orodje v rokah, vem, koliko brazd zarežemo v to divjaško puščavo, kjer brez mere brstijo vraže in spomini in ideje in barbarstvo in kompleksi — imam ga! In trdo delam! — Zdaj veš.

MARIČKA: Nikoli nisi —

DIREKTOR: Zdaj veš!

MARIČKA: Vem pa tudi, zakaj nočeš v Ljubljano! In zakaj morava ždeti v tej samoti in tudi, zakaj se bojiš Toneta! — Zdaj vem! Ampak jaz nočem te prtljage, nisem si je nakopala in je ne bom tovorila! Kako moreš zahtevati od mene!

DIREKTOR (*skoraj zgrožen, srdit*): Molči, nesreča, kaj ti razumeš —

MARIČKA: Res, ne razumem! Ne, prav je, da si mi povedal. Moraš pa tudi vedeti, kako jaz mislim. Moraš. Nisem živela reči, ki mi o njih pri-

poveduješ, pa tudi nočem jih poznati. Tvoj prijatelj in potem vsi tisti, ki so bili zaprti in vsi oni drugi, ki so zapirali, to ste pač vi počeli, kaj naj bi jaz? Zmeraj sem slišala nekaj zvoniti, ko sem bila otrok, in ti povem, jaz nimam nobene želje imeti posla s temi rečmi. Premisli, tudi če bi se trudila razumeti, so vse skupaj zame le nekakšne mračne kolobocije.

DIREKTOR: Potem pa hodi, hudič babji! Kar si hotela, sem ti dal!

MARIČKA: Sprašujem se, če se vsi, ki živijo kot midva, takole pogovarjajo.

DIREKTOR: Kaj se sprenevedaš! Prekleta trdo sem delal, da lahko imaš svoj avto, in pošteno sem zapravljaj svoje življenje, da si je lahko moja žena mehko postlala. Vsa tvoja zasluga je, da si se rodila, in meni zdaj očitaš prtljago! Hodi k vragu!

MARIČKA: Saj. Lahko bi mi bil prej povedal, da si bil šintar!

DIREKTOR (*prebledi, plane, se komaj zadrži*): Zgini!

X

(*Direktor sam v pisarni, nemirno hodi po prostoru, kadi, skuša se zbrati, vzame papirje z mize, jih spet vrže, sede v fotelj klubske garniture, vstane, se nasloni na okno. V pisarno pride tajnik z občine, ki smo ga prej videli v pogovoru s Tonetom.*)

TAJNIK: Dragi direktor, videl sem avto pred pisarno —

DIREKTOR (*se umiri, posadi gosta*): Ja, res je, delo imam.

TAJNIK: Saj, delo in delo. Vrag, soparno je in na dež se pripravlja. — Zmeraj je kakšna zmeda.

DIREKTOR: Pravijo.

TAJNIK: Pravijo. Tudi pišejo.

DIREKTOR: Naj pišejo in naj jih vzame hudič!

TAJNIK: Tone sedi spodaj v oštariji in na mrtve žlake kriči, kako si ga hotel ubiti. Gumo je snel z avtomobila in jo razkazuje v oštariji.

DIREKTOR: Norec.

TAJNIK: Guma je narezana in milica dela v oštariji zapisnik.

DIREKTOR: Naj najdejo, kdo jo je narezal, mene ne briga.

TAJNIK: Jaz celo že vem, kdo jo je, pa nimam od tega nobene koristi.

DIREKTOR: Bravo, si pa hitro izvrtal.

TAJNIK: Ja, eden od šoferjev iz tovarne je zakuhal to reč, ker Tone, kot si jim povedal, ne da lesa.

DIREKTOR: Primi ga, kaj to mene briga?

TAJNIK: Kaj ga bom prijemal. Celo skupino je potegnil zraven, da bi spravili Toneta v špital, dokler ne dobijo lesa. Ne morejo brez lesa, ne?

DIREKTOR: Toneta bom dal v penziona. Po zakonu že davno tja sodi, potem pa naj čveka, kar mu duša da.

TAJNIK: Misliš?

DIREKTOR: Najbrž mislim!

TAJNIK: Naka. Ne boš.

DIREKTOR: Ti le meni prepusti.

TAJNIK: Si boš moral izmisliti kaj takega, ki bo bolj zaleglo. Škoda — ta reč z gumami — če bi šla, kot so hoteli, bi mi zdaj imeli mir. Gume so bile dobra ideja, ni kaj reči.

DIREKTOR (*pozorneje*): Zakon imam na svoji strani.

TAJNIK: Poglej, Ludve, če bi to s penzionom storil pred tremi dnevi, bi ti rekel, da si pameten fant in jaz bi zdaj lahko doma pleskal ograjo, hudič, ki je še čisto nova, pa mi jo že rja nažira. Če pa to storiš danes, ti bom jaz odločno odsvetoval.

DIREKTOR: Veš kaj, ne samo, da ga bom spravil iz podjetja, disciplinsko preiskavo mu bom spravil na vrat! Nimaš pojma, kako malo me brigajo vaše kombinacije na občini.

TAJNIK: Jaz sem ti prišel povedat — ne hiti prehudo. (*Vstane.*) Ludve, če boš Toneta zdaj penzioniral, ti bomo odločbo razveljavili. Tone nekaj stika glave s kmeti in vsak tepec v dolini bo vedel, da si ga snel, ker je šel za kmečko stvar zoper tebe. Pred tremi leti — v redu, navozili bi nekaj milice v trg — danes pa jaz ne bom tvegala.

DIREKTOR: Kaj hudiča pa naj storim!

TAJNIK: Snadži se, prijatelj. Sam veš — demokracija —

DIREKTOR: Prekleti demagogi! Dva tisoč ljudi v tovarni imam na grbi, anuitete, plan, vi pa mi zaradi nekakšne zapite barabe vežete roke, da mi bo vse skupaj razneslo v obraz!

TAJNIK (*prijateljsko*): Poslušaj, Ludve, mi bi ti ga spravili spod nog, da še vedel ne bi, kdaj. Vendar — pisanje sem dobil iz Ljubljane, komisija pride, nekakšni ljudje z visokih šol in poslanec — vse gre v Medvedjo dolino. — No, jaz sem ti povedal, da boš pripravljen, bog s teboj!

DIREKTOR: In s tem je zate in za vas vse opravljeno?

TAJNIK: Nisem rekel — vendar — (*se nekaj časa gledata*) — če naj govorim po resnici, Ludve, meni se zdi, da si zadnja leta le malo prehudo udaril po gozdu. Ne zameri —

DIREKTOR: Kaj? Kaj ti zdaj meni govoriš?

TAJNIK: Verjemi, prav nič ti nočem! Vendar — sam premisli —

DIREKTOR: — barabe! Ne, ampak vi ste barabe!

XI

(*Marička in direktor doma v stanovanju. Direktor je razburjen, mogoče malo pod vplivom alkohola, mogoče malo vročičen.*)

DIREKTOR: Si zadovoljna? Reci, si zdaj zadovoljna? — Vidiš, storjeno je, kot si želela!

MARIČKA (*ga nekoliko v dvomu pogleda*): Zares misliš?

DIREKTOR: Reci, zakaj ne? Kaj pa je konec koncev meni mar! Naj zadržijo! Naj! — *(Se skloni k njej.)* Prav si imela, punca, žabja mlaka ni za naju. Si zadovoljna, reci, si zadovoljna?

MARIČKA: Čas je bil, Ludve —

DIREKTOR: V Ljubljano greva, še ta mesec dam odpoved in greva!

MARIČKA: Oh, Ludve, ne veš, kako — A če si se že odločil, jaz sem si zmeraj želela kam za mejo, v velikem mestu —

DIREKTOR: Tako! Za mejo! Lahko v Milano, ali pa — zakaj ne v Ameriko? Zakaj, te vprašam! Boš ti videla svojega moža! Mene zdaj pasjo figo briga fabrika in vse skupaj! Mislil sem si, — sodobno tehnologijo v to žabjo mlako, znanost, naj se razraste v moderno industrijsko regijo — samo — žali me, ko mislim, kako moram odtod!

MARIČKA: Kaj ni vseeno? Kaj pa so ti pravzaprav ti človečki mar!

DIREKTOR: Ne, ni vseeno! — Ni!

MARIČKA: Ampak hišo bova prodala?

DIREKTOR: Hišo? Seveda, prodala, kajpak!

MARIČKA: S tem denarjem dobiva lepo stanovanje v mestu, v bloku. Da!

DIREKTOR: Kajpak, v mestu, v bloku — *(Pije.)* Pomisli, petnajst let sem tukaj in ves čas mi kapljajo na možgane! Ne petnajst — vse življenje sovražim to zanikrno provinco in te samovšečne bedake, te polpismene bahače in pijance, to mizerno domovino, ki potuhnjeno mežika in se opleta človeku okrog nog, to nezrelo, nezdgovinsko, zaplankano revščino, ki leži mrtvo, kakor morje blata in drži človeka za pete, pa je surova le, kadar ima korajžo! V partizane sem šel, ker sem verjel, kako bomo enkrat za zmeraj raztrgali ta žakelj, ki čepimo v njem, in bomo spod mize zlezli na sonce na vse strani odprt svet in bomo govorili med sabo kot ljudje! Vse, kar sem tukaj počel, je bilo, da bi že enkrat bili, kar ves čas čvekamo, moderna Evropa — na koncu pa te vrže na kolena nekakšen zapit domačin, ki brani domovino! Prekleta dežela, kjer od nekdanj, kar svet stoji, vsaki široki zamisli zvežejo roke! Kakor je rekel moj oče: Kakšna prelepa dežela in kako drekasti ljudje živijo v njej!

MARIČKA: Naj ureja komisija. Midva bova šla.

DIREKTOR: Jih poznam, fante! V Ljubljani je zdaj nova moda in vsak lisjak z univerze si bo štel v dolžnost razkladati o varstvu nacionalnih vrednot in o varovanju narodnega premoženja. Lahko ti povem, kaj bodo storili, lahko ti povem: Prišli bodo, požrli mi bodo ves bife in ves moj alkohol, ko pa bo treba reči besedo, bodo učeni. Brez skrbi! Potem pa bodo gruntali, kaj jim najbolj kaže, in če jim bo kazalo, mi bodo obesili vsega hudiča! Zakaj misliš, ta lisjak z občine, ki je hodil k meni kakor na božjo pot, ko je potreboval les za svojo bajto, zakaj me mahoma opominja, da sem preveč sekal? Zakaj je na mah tako nedolžen? Jaz ti povem, zakaj — ne, mizerija je vse skupaj, od Bleiweisa naprej je zmeraj isto! Vsi, ki sem jim kdaj stopil za vrat, so zdaj za Tonetom, in že so oblezli vso dolino, vsi, ki mi morajo biti hvaležni,

lezejo na občino skozi okna, če jih skozi vrata ne pustijo, in udrihajo po meni, občinski mož pa zvito sedi v sredi in čaka, kaj se bo skuhalo.

A, jaz jih poznam!

MARIČKA: Koliko muke za prazen nič, pomisli, koliko živcev!

DIREKTOR: Ampak pri moji duši, tisto hosto jim bom podrl!

MARIČKA: Za božjo voljo, Ludve, ali se zdaj še splača!

DIREKTOR: Splača?

MARIČKA: Dosti sicer nisi govoril z mano, ampak če misliš, da tako malo razumem, kot se zdi, si v zmoti. Jaz ves čas vem, kaj imaš ti s to Medvedjo dolino.

DIREKTOR (*se začne smejati*): Res? Bravo, punca, vidim, premalo dobro sem mislil o tebi.

MARIČKA: In kaj naj bi? Kaj pa sva imela skupaj?

DIREKTOR: Resnica! Resnica! Zdaj bo drugače, zanesi se. — Drugače! Le tisto hosto jim moram prej podreti!

MARIČKA: Ne! Prosim ne!

DIREKTOR: O pač! Šele ko jo bom vrgel dol, bom to žabjo mlako razdevičil! Ne bo ga, ki bi imel še karkoli braniti! Takoj!

MARIČKA: Ludve! Ti sploh nisi mislil zares, da bova šla!

DIREKTOR: Takoj zdaj! Takoj! Takoj! Takoj!

MARIČKA (*za direktorjem, ki je odhitel*): Ludve! Če ne boš pustil — (*Utrujeno zamahne z roko.*)

XII

(*Direktor odhiti iz sobe in se napoti čez dvorišče, kjer v velikem poslopju, ki spodaj služi za garaže, zgoraj stanujejo razni ljudje, zaposleni v podjetju.*)

DIREKTOR (*kliče pod hišo*): Matajč! Slišiš, Matajč! (*Matajč pride iz brljavo osvetljene garaže, kjer je nekaj delal pri kamionu.*) Matajč, kje imaš sekače?

MATAJC: Zgoraj v baraki. Tone jih je segnal sekati v devetindvajseti oddelek.

DIREKTOR (*sede na klop pred garažo in si prižiga cigareto*): Veš, kaj mislim?

MATAJC: Vseh vrst reči lahko.

DIREKTOR: Ne delaj se bedaka! Veš, kaj mislim?

MATAJC: Nisem rekel, da ne znam brati — včasih tudi, kaj nosi kdo v glavi. — Ampak najrajši preberem, kar je na papirju.

DIREKTOR: Papir si dobil!

MATAJC (*sede, si zviija cigareto*): Da še velja?

DIREKTOR: Sem kdaj rekel, da ne? Pojdi gor in pojdi takoj. Zdaj, si slišal, z dvorišča. Sedi v kamion in se odpelji, jutri z zoro začnite podirati v Medvedji dolini.

MATAJC: Vzel bi še —

DIREKTOR: Nič. Sedi in se odpelji. — Ne bo zastonj, Matajč.

MATAJC: Ampak Toneta —

DIREKTOR: Prevzamem jaz! Hodi!

MATAJC (*nekoliko tehta, potem se odloči*): Vi ste rekli.

(*Direktor se počasi napoti proti hiši. Obstane na pragu, spremlja ga grmenje kamiona, ki odhaja v noč.*)

XIII

(*Pozna noč je, že čez polnoči, medla luč na pročelju trške gostilne še gori. Vrata se odprejo in zadnji ljudje kapljajo čez stopnice. Natararica zapre za njimi vrata z nejevoljnim lahkonoč in slišati je značilno rožljanje ključa, ki ob praznem odmevu na prazni cesti zaklepa gostilno. Tone, precej nadelan, nekaj ljudi, verjetno kmečkih.*)

TONE: Če ste pa take misli —

1. KMET: Pojdi spat, Tone.

TONE: Če vam svojega ni mar —

2. KMET: Adijo! (*Odide med hiše.*)

TONE: Če ste zdaj, ko je sila huda, spodvili rep —

1. KMET: Ne kriči, Tone, ne vsajaj se. Kar je res, priznamo, dober si bil kmetu in hvala ti gre. Da bi pa zdaj — bodi pameten, Tone, bog, da nam dajo zdaj mir, kot nam dajo. Za davke kakšno reci, za davke, drugo bomo že pretrpeli.

TONE: Ko pa so hoteli vzeti vaš gozd pod državo, ste kričali, kako bo zagorelo.

1. KMET: Saj. Pa niso vzeli, vidiš. — No, spravi se spat, Tone, adijo.

(*Kmetje odidejo. Ostaneta Tone in mlajši kmečki fant, Francelj.*)

TONE: Ja. (*Gleda za njimi.*) Pokvarjeno ljudstvo. Si videl? Svojega mu ni mar. Pokvarjeno ljudstvo — (*Gleda za kmeti, hoče nekaj zaklicati, potem pa se s pijansko bridkostjo zazre predse. Zdaj je osamljen in brez moči.*)

FRANCELJ: Tone, bi šla spat, dan bo.

TONE: Ja, ja, spat. (*Se odpravlja, da bi zlezal v avtomobilček.*) Oni tam. (*Gleda proti gozdni upravi.*) Oni tam se bo zdaj razpasel. — (*Obsedi za volanom, videti je, da bo zdaj zdaj zakinkal.*) — Ne. Ne, hudiča! Še ne!

XIV

(*Tone naglo odpelje izpred gostilne in ustavi pred direktorjevim stanovanjem. Zleze iz vozička, tudi Francelj mora ven.*)

TONE: Pokličí ga! Jaz pravim, pokličí ga. (*Francelj se obotavlja, nazadnje le gre in zvoní na direktorjevih vratih. Čez čas se v hiši prižge luč, direktor odpre okno.*)

DIREKTOR: Kateri hudič —

FRANCELJ: Je rekel — *(Se ozira nazaj v temo.)* Veste, je rekel — pojdi no sem, kje pa si zdaj! Veste, on je hotel —

TONE *(iz megle pred hišo)*: Povej mu, naj pride dol!

FRANCELJ: — da pridite dol!

DIREKTOR: Kdo je, zakaj ob taki uri! Tone? Domov, Tone!

TONE: Poslušaj, fant, jaz grem zdaj gor, v Medvedjo dolino in naj ne hodi nobeden zraven, dokler ne pridejo moji iz Ljubljane! Veš, naj ne hodi nobeden! Tudi ti! Ker če prideš, krucifiks, dol ne boš več prišel po svojih nogah!

DIREKTOR: Kaj se zdaj to pravi?

TONE: Nobenega gor, ti rečem, ker jaz mu bom s temle pomagal! *(Seže v avto in privleče ven puško — karabinko.)* Adijo! *(Njegov avtomobilček odbrni v noč.)*

XV

(V direktorjevem stanovanju.)

DIREKTOR *(skozi okno, prebujen in streznjen)*: Tone, slišiš, Tone! *(Teče bos v pidžami na vrata.)*

FRANCELJ: Je rekel, da gre gor —

(Direktor plane v stanovanje, v dnevno sobo, k telefonu. Izza vrat Marička, v spalni srajci): Jezus, kako sem zaspana. Kaj je vendar!

DIREKTOR: Hudič. Tone je šel gor!

MARIČKA: Kam gor? Obleci si vendar nekaj in ne skači bos po hiši.

DIREKTOR: Kjer sekajo, hudiča, kjer sekajo, v Medvedjo dolino! Obožen je in pijan ko živina!

MARIČKA: Marija, Tone, sekači bodo zdaj že tam!

DIREKTOR: O, bože! *(Telefonira.)* Milica? Milica! Daj mi komandirja! — Daj mi dežurnega! Daj, in zbudi komandirja! — Si ti, Stane? Slišiš, Stane, dajte, — Tone je šel gor, madona, jaz imam sekače zgoraj. Ja, obožen! Dajte, madona, to je nor človek!

Še ko direktor telefonira, preliv. Na milici, komandir telefonira. Dani se. Alarmiranih je več miličniških postaj v pogorju, in z zoro več voz krene z različnih koncev proti Medvedji dolini. V enem izmed voz napet, s cigareto v ustih, direktor. Avtomobili pripeljejo na isto prizorišče kot na začetku. Delo je v polnem teku, motorke rezko pojo in drevje pada. Direktor in miličniki planejo iz avtomobilov.)

DIREKTOR: Ustavite delo! Takoj ustavite delo! Matajč! Matajč, zberi ljudi!

(Delavci ugašajo motorke in se zbirajo v širokem krogu okoli direktorja.)

KOMANDIR: Naj gredo za ovinek. Bolj vstran se spravite. Hitro, vam pravim!

(Delavci počasi, ne da bi kaj razumeli, odhajajo po cesti.)

DIREKTOR: Matajca! Toneta nisi videl? Toneta?

MATAJC: Kaj ni v oštariji? *(Si prižiga cigareto.)*

KOMANDIR *(ki je medtem razvrstil miličnike, direktorju)*: Bomo začeli, tovariš direktor — pojdite vi rajši tam z njimi.

DIREKTOR: Jaz grem zraven!

(Miličniki, razvrščeni v strelce, z orožjem v rokah, prodirajo v gozd. Gonja se je začela. Gozd je tih in samotnen, dan je že visok in v pramenih svetlobe tenko brenče stojijo muhe. Možje napredujejo med starimi drevesi, zdaj se zasveti železo na orožju, zdaj se zaziblje grm. Pohod je dolg, naporen, napet, v popolni tišini.)

Za skalo, nekoliko stran od glavne smeri, je slišati glas. Direktor se ozre, gre proti skali. Onstran kamnite gmote, na senčnem mahu, sedijo Tone in dva gozdna delavca in se nalivajo iz flaškona. Direktor obstoji pred njimi, bled, brez uma. Tone ga ugleda.)

TONE: No. — A to si pa ti! Kaj pa počneš tukaj Kaj sem rekel? Kaj sem rekel, te vprašam! Krščen duš!

(Tone se začne počasi in z naporom pobirati. Čeprav čutimo, da se lahko zdaj zdaj zgodi nekaj strašnega, direktor stopa proti Tonetu. Tone obstoji, pogled ima mahoma ves steklen, utrujen in plašen. Potem se skloni, a namesto, da bi pobral puško, ki je prislonjena poleg njega, zgrabi flaškon in ga pomoli direktorju.)

TONE Pij, Ludve!

(Direktor pride do Toneta in zgrabi njegovo puško. Potem v navalu besa, porojenega iz strahu in skrbi, zamahne, da bi udaril po Tonetu, ki ga žalostno in pijano opazuje s flašo v rokah. V zadnjem trenutku se premisli in razbije puško ob drevesu.)

Preliv. Pripovedovalec in direktor spet na terasi restavracije nad reko.)

XVII

DIREKTOR: Vidiš, in take doživljaš.

PRIPOVEDOVALEC: Prav res.

DIREKTOR: Prav res. Zato pa sem te vprašal.

PRIPOVEDOVALEC: Jaz ti težko odgovorim.

DIREKTOR: Ne, mislim to, o votlem pod nogami. Hodiš, hodiš, kakor po trdni zemlji, mahoma pa veš, da nekaj spodaj prazno odmeva. Nekje si med nebom in zemljo — obešen. Nimaš vtisa — visiš?

PRIPOVEDOVALEC: O, pač, to pač, vse bolj, kolikor bolj leta minevajo. Le — sam se sprašujem, če to ni mogoče zato, — ker pač leta minevajo, zato.

DIREKTOR: A, da bi zato — *(Pijeta.)* Mogoče zato. Ampak kakšen trapast škandal, kaj?

PRIPOVEDOVALEC: Priznam, trapast. Priznam. Pa kaj si potem storil?

DIREKTOR: Kaj naj bi storil! Šel sem! Če loviš nekakšnega norega morilca s celo občinsko milico, pa ga dobiš s flašo v roki, — prebedasto!

PRIPOVEDOVALEC: Pa kaj — mislim, kaj je zdaj z njim?

DIREKTOR: Prav dobro se razumeva. Ko sem bil zadnjič doli, sva se menila, kot se pravi, od srca. Zdaj ima glavni štab v oštariji, sicer pa spi. Dali so ga v penzion.

PRIPOVEDOVALEC: Čuden dedec.

DIREKTOR (*po krajšem molku*): Snel me je pa le.

PRIPOVEDOVALEC: Jaz na tvojem mestu ne bi šel, vidiš. Preveč si obziren, to je, preveč si!

DIREKTOR: Pusti, brate. Saj so v Ljubljani na koncertu govorili, naj bi ostal, pa veš, kako je. Brž ko sem ga dobil s to prekleto flašo v roki — ne! Potem pa še komisija — (*Zamišljen molči.*)

PRIPOVEDOVALEC: Na koncertu?

DIREKTOR: Na podjetju »Žaganje«, saj veš, oni so naša centrala in držijo večino kapitala fabrike. Saj imajo povsod svoj denar. Rekli so, naj bi ostal, videti je bilo, da mi mislijo zavarovati hrbet — ampak zameril sem jim komedijo, ki so jo potem dovolili s komisijo. Sicer pa nikoli ne veš, — morda je imel kdo pripravljenega svojega človeka. Ali pa so imeli kakšen račun.

PRIPOVEDOVALEC: Aha.

DIREKTOR: Jaz ne vem, drugače smo si predstavljali vse skupaj v tistih letih. Se ti ne zdi? Ni tisto, vse skupaj ni tisto. Prav res ti povem, karkoli narediš, toliko bolj sam sebe spodkopavaš. — Več možnosti odpreš drugim, da jih uporabijo zoper tebe, to je vse. Čuden svet, ta naš!

PRIPOVEDOVALEC: Madona, pa kako je res.

DIREKTOR: Poglej: tako fabriko sem postavil, dva tisoč ljudi sem zaposlil, za mejo sem prodrl na tržišče, v Ameriko sem prodajal, potem pa taka komisija —

PRIPOVEDOVALEC: V Ameriko?

DIREKTOR: Aha! Potem pa ti pride še komisija —

PRIPOVEDOVALEC: Misliš ta, ki je šel Tone ponjo?

DIREKTOR: Veš, kako je. Če iščeš, zmeraj nekaj najdeš. Naprtili so mi roparsko eksploatacijo gozda, pa napačne metode pomlajevanja, pa na nepravilnem koncu drevesnice, pa pretirani računi pri prirastku — Kakor da lahko tako fabriko zalagaš z dračjem! Jasno, da sem podiral! Kaj, hudiča, zakaj ne bi! Naj gredo k vragu te nacionalne vrednote! Še me bodo potrebovali, samo jaz bom rekel hvala!

PRIPOVEDOVALEC: Prav gotovo!

DIREKTOR: A naj bi še bilo! Najbolj zoprno pa sem se počutil, ko so z vseh koncev privlekli nekakšne smrkoline, eden je bil na specializaciji za mejo, drugi za morjem, vse vedo, prosim te in potem so solili pamet meni, ki imam z lesom opraviti pol življenja! — Zanima me le, kaj bodo oni zdaj počeli, če bodo hoteli imeti les!

PRIPOVEDOVALEC: No, že, ampak tisti gozd, Medvedjo dolino, so pa le —

DIREKTOR: No saj! Še danes mi je žal, da je nisem vrgel dol! Pol leta so delali elaborate, zdaj pa so si izmislili nekakšen vzorni gozd — vrag ve, kje so staknili idejo. (*Nekoliko oživi.*) A le, najstarejša drevesa so šla dol! Videti bi bil moral Toneta, ko so začeli vleči debela iz Medvedje doline. — Bah.

(*Vidimo, kako se znanca počasi odpravljata. Direktor plačuje, nato se napotita proti avtomobilu. Večeri se, gledamo za avtomobilom, ki sta se z njim odpeljala. Vmes Pripovedovalčev glas.*)

PRIPOVEDOVALEC: Če naj brez pretiranega zavlačevanja povem do konca, še sva besedovala. Oba sva bila pravzaprav nekoliko potrta, a ne preveč, nekako ljubeznivo melanholična in nekoliko utrujena od življenja, — a tudi ne preveč. Res je, najina boljša leta so minila, tega sem se pravzaprav šele ob Ludviku Razboršku jasneje zavedel in svet je krenil drugače, kot sva si zamišljala in želela. In vse to mlajše, kar prihaja za nami, je tako čudno surovo in nasilno in vsevedno, brez vesti, bi rekel, — in prav zavidal sem svojemu znancu, ki ima kljub vsemu toliko raznih svojih ljudi vsepovsod, in ti skrbijo, da mu ni prehudo, da ostaja pri delu, ki ga ima rad in seveda, da mu tudi na materialnem področju ni treba skrbeti. Vsaj zavarovan je. Sicer pa sva se dogovorila, da se bova zdaj, ko je v mestu, še kaj srečala.